

szemle

Ország Lili és Bálint Endre, 1960-as évek
Magángyűjtemény

ORSZÁG LILI ÉS BARÁTAI

„...a világból a fényeket...” Ország Lili levelezése

Szerkesztette Árvai Mária és Zsoldos Emese

MNG, 2017

LNehéz felidézni azt, aki már sok évtizede nem él, s barátai közül is már csak kevesen tudnak rá emlékezni. Ország Lili 1926. augusztus 8-án született, Oesterreicher Lívia néven. 1978. október 1-jén halt meg, s én 1977 tavaszán találkoztam vele utoljára. Különleges találkozó volt, mert – szokásától eltérően – legszemélyesebb érzelmeiről beszélt, arról a szerelemről, ami Vasilescu Jánoshoz fűzte – s akinek nevét egyébként nem említette. Láthatóan a legfontosabb az volt számára, hogy ez a kapcsolat továbbra is rejtett, titkos legyen, rettegett attól, hogy kiderüljön. Ugyanolyan szenvedélyesen, majdnem megszállottan elemezte ezt a különös kapcsolatot, mintha a képeiről beszélt volna, mint ahogy azt korábban néha megtette. Általában zárkózott volt, kerülte a pátoszt és a feltűnést. Nem engedett be minden érdeklődőt harminc négyzetméternyi lakás-műtermébe: előbb tudni akarta, ki-mi az illető, miért érdeklődik a képei iránt, vajon ismeri-e már őket annyira, hogy értékelni tudja, ha az újabbakat megmutatja neki. Szorongott, de tetteiben, gondolkodásában tökéletesen autonóm maradt, senki nem tudta befolyásolni, bár legjobb barátai véleményét megkérdezte a képeiről.

A Magyar Nemzeti Galéria 2016–17-es kiállításán (*Árny a kövön. Ország Lili művészete*) azt reméltem, a termekben valahol rábukkanok az ő különös személyiségére, amit olyan jól ismertem. Kerestem azt az atmoszférát, azokat a hangulatokat, amelyek Ország Lili műtermében vagy az Állami Bábszínház enyvszagú, szűk műhelyében olyan otthonosságot jelentettek. Kerestem azt, amit csak ő tudott, azt a „boszorkányosságot”, amit egyedül képviselt. Remek képeit persze lehetett a tárlaton élvezni, de a felnagyított, őt nem jellemző fotók, az erős, néha bántó fények s az egész színpadiasság nem őt magát, hanem a róla – belőle – formált „vélt valóságot” idézte. Felteszem, hogy ő maga nem fogadta volna el ezt a túl látványos, túl költséges rendezést. Ország Lilit tehát hiányoltam saját kiállításáról, s ez a hiányérzet mindaddig megmaradt, amíg idén február 21-én kezembe nem vettem az Ország Lili levelezését bemutató, akkor publikált kötetet, amely a Magyar Nemzeti Galéria Adattári Források sorozatában, Árvai Mária és Zsoldos Emese szerkesztésében jelent meg. Ebben a kötetben találtam rá arra az igazi Ország Lilire, aki – legalábbis számomra – valaha így létezett, különleges szépségével, keleti vagy etruszk szobrokra emlékeztető nemes vonásával. S aki emlékeimben, annyi év után is, így is maradt meg. S akinek nemcsak

ő maga nem fogadta volna el ezt a túl látványos, túl költséges rendezést. Ország Lilit tehát hiányoltam saját kiállításáról

ebben a kötetben találtam rá arra az igazi Ország Lilire, aki – legalábbis számomra – valaha így létezett

a festményeit, hanem varázsos egyéniségét, tehetségét, szerénységét és kitartását, szenvedélyességét és egyszerűségét tisztelte és szerette mindenki, aki valaha ismerte.

a különböző szerzőktől (barátoktól, kritikusoktól, hivatalos személyektől) való írások nemcsak az eltelt évek eseménytörténetét vázolják fel, hanem sokszor kiegészítik egymást, válaszolnak egymásnak

¶ A kötet 528 lapból, 397 levélből, a hozzájuk tartozó jegyzetektől, dokumentumfotókból, függelékből, névjegyzékből áll. A levelek nagy része az MNG Adattárából származik, akárcsak az 1962 és 1972 közti évekből való zsebnaptárak, valamint vázlatfüzetek is. Ezekből, valamint számos más, magántulajdonban lévő levélből, visszaemlékezésből, hivatali iratból született meg a kötet, amelyben a levelek a legkorrektebb módon, szoros kronológiai sorrendben követik egymást. Így a különböző szerzőktől (barátoktól, kritikusoktól, hivatalos személyektől) való írások nemcsak az eltelt évek eseménytörténetét vázolják fel, hanem sokszor kiegészítik egymást, válaszolnak egymásnak – azaz több oldalról mutatnak be olyan eseményeket, véleményeket, vitákat, amelyeknek középpontjában mindig Ország Lili áll. Az első levél dátuma 1942. április 6., az utolsóé 1984. december 25. – lényegében a levelezés és az egyéb dokumentumok Ország Lili tevékeny életének szinte teljességét átfogják, sőt még a halála utáni eseményeket is részben követik. Noha természetesen vannak hiányosabban dokumentált időszakok, hiszen számos levél nyilván elkallódott, mégis, a festő pályája tökéletesen rekonstruálható a dokumentumokban rögzített tények, közlések alapján. A külső eseményeket bemutató életúthoz hozzátartozik annak egykori recepciója is, ami itt szintén szinte percről percre nyomon követhető. S ami talán még fontosabb: a művész belső fejlődése, szemléletének változása, vonzaskörök és barátságok, utazásélmények, lelkesedések és depressziók, saját művészetének értékelése, kritikája – más művészek és alkotók jellemzése. Tehát mindaz, ami – hozzá kapcsolódva – sokszínű nemzetközi hálózatot alakít ki.

nemcsak róla, hanem barátai (és ellenségei) révén az adott korszakról, az 1944 utáni, egészen a nyolcvanas évek végéig tartó évtizedekről

¶ A kötet ugyanis nemcsak Ország Liliről szól. Ami ennél még izgalmasabb: valójában nemcsak róla, hanem barátai (és ellenségei) révén az adott korszakról, az 1944 utáni, egészen a nyolcvanas évek végéig tartó évtizedekről. Amiben ő élt, s a barátai is: amiben mindenki kereste a maga helyét, kereste a munkalehetőségeket, az emberi kapcsolatokat, a fennmaradást, a túlélést és az öröm ritka pillanatait. Ezt a korszakot rekonstruálni személyes visszaemlékezések, oral history interjúk és levéltári, könyvtári kutatások együttesével lehet. A kötetet csak az állíthatta össze, aki ismerte a korszak számos szereplőjét, s ha nem ismerte eléggé, felkutatta, utánament a részleteknek, a szinte nyomuk veszett szereplőknek, eseményeknek, feljegyzéseknek. Ország Lili életművét először S. Nagy Katalin publikálta (oeuvre-katalógussal együtt) 1993-as nagymonográfiájában. De számos más tanulmány, könyv, katalógus is megjelent róla, amelyek – a teljesség igénye nélkül – elemezték az életművet. Az utóbbi években megnőtt az

Noha természetesen vannak hiányosabban dokumentált időszakok, hiszen számos levél nyilván elkallódott, mégis, a festő pályája tökéletesen rekonstruálható a dokumentumokban rögzített tények, közlések alapján.

a forráskiadvány jegyzetanyaga szinte önmagában is megállná a helyét

érdeklődés Ország Lili festészete iránt, és több új szempontot, újfajta értékelést is publikáltak az MNG legutóbbi nagy Ország Lili-katalógusában, amely a kiállításához kapcsolódott. A tudományos feldolgozások közül a legfontosabbnak Árvai Mária írásait tekinthetjük, az ő tanulmányait, valamint a most megjelent Ország Lili-levelezéskötetet, különös tekintettel az eddig ismeretlen, új források felkutatására és elemzésére. A forráskiadvány jegyzetanyaga szinte önmagában is megállná a helyét. Ha a nagyszámú jegyzetanyagot egybeszerkesztenék, kis túlzással élve azt mondhatnánk, hogy mindjárt egy új, tudományos monográfia kerekedne ki belőle.

egy-egy jegyzet igen alapos kutatómunka eredményeként jelenik meg, és akár módosíthatja mindazt, ami az adott tárgykörben addig megjelent

¶ Mivel a levelek, interjúrészletek, hivatali határozatok mind az elmúlt korszak termékei, s nagyjából ismeretlenek, együttesen hihetetlenül érdekessé válnak. A dokumentumkötet újdonsága nemcsak magukban a(z először) publikált forrásokban rejlik, hanem legalább annyira a jegyzetekben, pontosabban a mindig tényszerű, pontos és ugyanakkor szűkszavú kommentárookban. Egy-egy jegyzet igen alapos kutatómunka eredményeként jelenik meg, és akár módosíthatja mindazt, ami az adott tárgykörben addig megjelent. Példának okáért Lili apjáról, Oesterreicher Manó Mihályról (1892–1950), pontosabban az ő sorsának alakulásáról eddig nem lehetett semmi biztosat tudni. Itt viszont Blei (Vajda) Lola Ország Lilinek 1947-ben írt levelénél olvasható, hogy Ország Lili édesapja a háború utolsó évében hazautazott Ungvárra. Róbert Miklós önéletrajzi írásában szerepel, hogy húgának megírta az Ország Lili apjával történeteket. „Egyszer Ország Lili apjáról írtam, akit mint kulákot 7 évre ítéltek el és ott halt meg a lembergi börtönben” (lásd a kötet 24. levelét).

a korai évek főszereplője Róbert (Rosenberg) Miklós festő, aki 1938-ban Ungváron rajzolni tanította a fiatal Ország Lilit

¶ A kötetnek vannak fő- és mellékszereplői, akik az idő múlásával változnak, helyet és szerepet cserélnek. A korai évek főszereplője Róbert (Rosenberg) Miklós festő, aki 1938-ban Ungváron rajzolni tanította a fiatal Ország Lilit. 1956-ban Ausztriába menekült, Bécsben telepedett le. Lilivel élete végéig szeretetteljes baráti kapcsolatban maradt. Szinte folyamatos levelezés alakult ki közöttük, amelyben Lili a művészi és személyes problémáit is megosztotta. Levelei egyfajta naplójelleget öltenek, akárcsak a férfié. Kettőjük kapcsolata azonban mindig megmaradt a barátság szintjén, annál nem ment tovább. 1956 után Róbert Miklós rengeteget segített Lilinek külföldi utazásai megszervezésében.

Bálint általában könnyedén, humorral, néha kötözködve ír, de előfordul, hogy éppen Lilinek árulja el belső tépelődéseit

¶ A másik főszereplő Bálint Endre, akitől az első levél 1953. június 20-án így kezdődik „Egyetlen festőnő nincsen itt, aki bosszantana. Azt mondja a Balaton nemem: azért dicséri a képeimet, mert tetszem magának? ... Tévedtem: a szemek gonoszak is. Szombaton láttam és féltem tőlük” (10. levél). A kettőjük közti szellemi-művészi kapcsolat már a legkorábbi levelektől tetten érhető. Lili festői karrierje ekkor kezd kibontakozni, Bálint elismeri a korai, Tihanyban festett műveit, de még nem látja meg bennük az igazi nagy tehetséget. Bálint általában könnyedén, humorral, néha kötözködve ír, de előfordul, hogy éppen Lilinek árulja el belső tépelődéseit. 1955. június 27-én írja: „hogyan nehezen fest? Ne legyen gyerek! Én kétségbe vagyok esve, hogy könnyen festek, és nincs mondanivalóm... Milyen jót tenné velem, ha kivenné kezemből az ecsetet” (15. levél). A levelezés kettőjük közt akkor válik igazán – jó és rossz értelemben véve – feszültté, érzelmekkel telítetté, mikor már országghatárok választják el őket egymástól: Bálint Franciaországba emigrál, Lili itthon marad.

¶ Érdekes módon az 1956-os forradalomról (amelyben Bálint tevékeny szerepet vállalt) nemigen esik szó a levelekben. Lehetséges, hogy ez Lilinek nem volt olyan fontos, ezért nem írt róla, de az is lehet, hogy félt: elolvassák a leveleit. Vagy az is elképzelhető, hogy éppen ezek az írások tűntek el.

¶ Az élet azonban megy tovább. 1957 márciusában Lilinek szinte váratlan pozitív élményben van része: szerepel a Fészek Klubban egy modern kiállításon, ahol zömében az Európai Iskola alkotói mutatják be műveiket. „Általában Vajda, Anna Mancsi, Bálint és én tetszettek a legjobban (ezt most tudtam meg – rettentő büszke vagyok!) Sokan voltak, akik kimondottan lelkesedtek a dolgaimért” – írta Róbert Miklósnak (28. levél). Az igazi nagy esemény azonban az 1957. áprilisi Tavasz tárlat a Műcsarnokban, ahol – ahogy Lili írja – „az absztraktok egy terem kaptak, és ott a főfalon lógtam... Na és ezután ajultam el végképp, mert mások szerint és szerintem is nekem volt ebben a teremben a legnagyobb sikerem” (34. levél). A beszámoló azt a felhőtlen boldogságot árasztja, amit Lilinek a kiállítás, az úgynevezett absztraktokkal való együttes szereplés és az ő személyes sikere okozott. Ez a periódus jelenti Lili életének talán első fellendülő, optimista időszakát, amikor már a rövid siker is kárpótolni tudja az elszigetelődésért, szegénységért.

„az absztraktok egy terem kaptak, és ott a főfalon lógtam...”

¶ Ezt követően már egy sokkal rosszabb, nyomott korszak következett, amiben a művészi pálya sikereit inkább az emberi kapcsolatok és az utazások helyettesítették. Mindezekért persze meg is kellett harcolni. Lili festészete továbbra is csak a „túrt” kategóriába tartozhatott, akárcsak a többi, modern vagy absztrakt felfogású alkotóé. Első önálló kiállítását majd kilenc évvel később, 1966-ban Izraelben rendezte, és az első itthonit 1967-ben a székesfehérvári István Király Múzeumban,

festészete továbbra is csak a „túrt” kategóriába tartozhatott

1957. évr. 21.

Drága Miklós!

develnemel csak rövid vésztan mostanáig, hogy nérele-
sen be tudják nézni a kiállításról az egyáltalán vála-
rólani is tudják kioldásaira. Tegnap nyugodt meg - de
meg mindelőt érte ismer, elmondom a miniret ment
kedvenc.

Am elni csoportban fűlles körök volt tsurpálat,
Ét linder, M.G.P., Kórhely német a matematikát.
A mármint csoport: Dániel, Főny, Péter, Elek, stb.
A kamadit: Szomoró, Dány, Főny is
néhány fiatal aziket nem ismer. A reggeli az
abonciót: László Bilint, István, Károly, György,
Norbert stb.

Mindent 3 képet kioldatott be az első a lapot.
Tölem 3 képet el is figyelték: de elni az a körök
4 figurák a fal előtt (azt nyitott meg az utolsó
is kioldottan egykor sokkal jobb lett mind az első)
mármint az egy képet amit nem lehet

Hold-körök a képek fele kioldatott egy négyzet
fej, amit pedig a hold körök.

Kamadit egy cipő képe azt lehet
meg it.

A meggyűlölt elöt bocsánatos, igazságos voltam.
 Idegeskedéshatást kezdve vidék részéről mindent el-
 kérték hogy nem lehet megvárni, hirt az volt az elöt
 nyugalmat veszélyes és az a legfontosabb meg nem állni
 hirtől fogva pánikot okoz. Ezen állót is, hogy nagyon len-
~~te~~ rendszer, hirt nem a mihi legel rendszer ma is
 amint maggot volt a megkapcsolásom miatt károsítja az
 az az absztrakcióját és a semmi kapcsolat is ott a felfelé
 léptem. Ezzel nyugalmat a - re eztem, nem kerülve elöt
 hogy hirt mellett léptem.

Ez volt a feladat:

Ma is azelőtt éjteltam az végképp mert mártt mint
 is rendszer is rendszer volt ebben a rendszer a legmagas
 rendszer. Nyarra firt jötték általában elötörten a
 rendszeret az? még addig nem invertekt is eladottak
 Székely Péter pl. közönség rendszer a rendszerben börtön
 is addig volt, Birt (móltán) rendszer az egy rendszer
 az is hirtől fogva a legfontosabb az ami rendszer a leg-
 megfontolt volt, hogy egy rendszeren firtók (székely) mate-
 matikai rendszer a rendszerét hogy rendszeres rendszer
 is rendszeres az az rendszer a rendszeres rendszer
 az is rendszeres az az rendszer pl. Székely Péter, rendszer
 az még az rendszer.

A keltänsäin eriteltä pöytäkirja koronasta jätettiin näin
 laitemin eriteltä ja kirjallan jätteen eriteltä on odotettu
 tsh.

Koronaan sen keltä hoi, epiä euphoris lakkien
 eritys, perone ~~maattama~~ ^{ne itse jättä löyän} ~~sen keltä~~ Merle's, ~~hoy~~ on
 kooli näköä pöytäkirjaan merit ja meyleisistä vöit
 kirjepä kirjallista, hiri ja leppomattina nämitöitä! Kevään
 näin rangit mononimistöä on e levi, kirjailijap
 a bändimöti kirjallista näitä miindat ogan näitäläen,
 näin eriteltä hoi, dioseläpät, hiri eriteltä pu näkö magon
 näin jättä is keltä, deriteltä mit näködijän näin vöit
 keltämetten a näin. Perone eriteltä jättä is näin foffe-
 kossijainat; in on e leviäret näköä vöit og elö-
 jättä kirjallista keltämetten näködijän vöit.

A näködijän näkö vöit kirjallista epiä näin vöit.
 Näkö näin kirjallista vöit, jättä kirjallista näködijän, näin
 näködijän on näködijän näködijän näködijän. Näkö
 näködijän näködijän näködijän, hoi, e näködijän näködijän
 a näködijän näködijän vöit, näin vöit a näködijän näködijän
 kirjallista näködijän; perone näin näködijän näködijän
 näködijän.

Näkö näin näin näködijän näködijän näködijän näködijän
 kirjallista näködijän näködijän näködijän näködijän; + i. keltä
 keltä kirjallista näködijän näködijän näködijän näködijän.

ig, tal hi leret kove mindcip sabam nyjalt dlat
not! Amit dmi fpras et neu fppit beadmari.

Eggete emgil a kiillitkarit

Kencsi meg hozz ki a Doros - o magga jo
notrian elap modern. Kulle valiban Koroml dijit
kapot.

+ kiillitkarit felle angajevit neu tualit dmi
met meg neu neten meg, magga hozz is angaj
500 kep + grafika + notrian met is tanapar
elott angaj enten volt; igazan neu leret meg
mi.

Bandit agabkent 1 kele Parusda nlatok, nati
mintap neten kengap marad. Gyilia froclaripta
van is Pato Doros ig Zolloban Amerizaban.

Magga kibavos magga kiillitkarit kora f
ntani? Mit a fova?

hi Bulgariaba notrian neuvi magga
perre neu ducon adhat - e colcip illevalit.

Magga magga kulet is not naretotat
Bleken fite

nem minden bonyodalom nélkül. Mindkettőnek nagy sikere volt, de kicsit úgy, mintha Ország Lili már egy igazi befutott művész lett volna, háta mögött sok tárlattal, katalógussal, értékes publikációval. De minderről igazán nem volt szó. Elég nehéz évek teltek el, tele szorongásokkal és erőfeszítésekkel. Az élmény-szegény itthoni környezetet Lili feltétlenül fel akarta oldani, külföldi képeket – vagy legalábbis levelezőlapokat – kért barátaitól, mert itthon szinte semmit nem lehetett látni, sem De Chiricót, sem Max Ernstet, akik művészeite iránt kiemelten érdeklődött. Mindezen közben tanult, beleszeretett egy-egy műfajba, így a bolgár vagy orosz ikonokba. Két-három hónapig sálakat is festett azért, hogy a keresett pénzből egy társasutazással Moszkvába mehessen tíz napra.

itthon szinte semmit nem lehetett látni, sem De Chiricót, sem Max Ernstet, akik művészeite iránt kiemelten érdeklődött

¶ Ami a baráti kapcsolatokat illeti, Bálint Endrével tulajdonképpen csak 1957 májusától bontakozik ki az igazi levélkapcsolat, kis túlzással élve, „levélregény”. Ekkor már Bálint elhagyta Magyarországot, s megpróbált Franciaországban magára találni, ami nehezen sikerült neki. Hiányzott az otthon hagyott családjá, Vajda Lajos vagy Csontváry szellemi közelsége. Bálint 1957. május 14-én írta Lilinek első párizsi levelét, Lili május 22-én válaszolt neki Budapestről: „Ezt a sok mindent képtelen vagyok feldolgozni, aminek az a következménye, hogy hol sírok maga után, hol gyűlölöm, nem tudom rendezni a dolgot, mert megcsalva érzem magam és az egész Vajda-vonalat, amelyet folytatni maga nélkül nem lehet... úgy rendeztem el, hogy egy-egy kész képről fotót küldök (fotózom ugyanis), mit sem változtat letargiámon, de festeni muszáj, tehát festek” (39. levél). S talán az igazi vallomás: „Jaj, Istenkém, ezt nem lehet kibírni. Maga az egyetlen fix pont, aminek mindig örültem, még akkor is, ha állandóan veszekedtünk. Hát most minek örüljek?” (39. levél). A levelezés ebben a hangnemben, néha túlfűtött érzelmességgel, néha sértődöttséggel, néha kisebb gúnyolódásokkal (főleg Bálint részéről) még évekig (Bálint hazatéréséig) s részben utána is tart, csak kisebb intenzitással. Lili meg akarja ismertetni Bálinttal a legújabb munkáit, ezért fotókat küld neki, majd reklamálja, mi a véleménye róluk. De Bálint csak akkor jön rá, hogy Lili az évek során igazi nagy művészé változott, amikor a képeket eredetiben láthatja, és ekkortól magával egyenrangú festőnek tudhatja.

„egy-egy kész képről fotót küldök (fotózom ugyanis), mit sem változtat letargiámon, de festeni muszáj, tehát festek”

¶ Lili ebben az időben barátkozott össze Pilinszky Jánossal, akit az Állami Bábszínházban dolgozó Márkus Annának (Pilinszky első felesége – a szerk.) köszönhetően ismert meg. Pilinszky verseiből, írásaiból ihletet merített, ő pedig ugyancsak igen sokra tartotta Lili művészetét. 1972-es székesfehérvári kiállítását már a költő nyitotta meg. „A megnyitó nagyon ünnepélyes volt: Pilinszky János nyitotta meg egy versével, amit nekem ajánlott” – írta levelében Ország Lili Róbert Miklósnak (341. levél). Pilinszkynek pedig így köszönte meg: „Drága Jancsi, azt hiszem, még sohasem voltam olyan büszke semmire, mint arra, hogy nekem

Pilinszky verseiből, írásaiból ihletet merített, ő pedig ugyancsak igen sokra tartotta Lili művészetét

ajánlottad versedet. De nemcsak büszkeségről van szó: a megnyitótól ünnepé vált számomra a kiállítás és ünnepi ajándék a versed” (337. levél).

¶ Márkus Anna, Lili volt bábszínházbeli munkatársa, aki közvetített Lili és Pilinszky között, szintén elhagyta Magyarországot 1956-ban, s Párizsban Bálintnak egyik legnagyobb segítőtársa, támasza lett, második férjével, Czitrom Gáborral együtt. Levezésük ugyancsak helyet kap a kötetben, ahogyan Márkus Anna (festői nevén Anna Mark) és Lili levélváltása is.

¶ Ami az utazásokat illeti, ezek ugyanolyan fontosak voltak Lili számára, s több fontos kapcsolata alakult ki az utazások alatt, vagy éppen ezeknek köszönhetően tudta utazásait megszervezni. Az egyik legérdekesebb, feldolgozásra váró kapcsolat Valerio Occhetto olasz újságíróval alakult ki, aki katolikus szellemiségű újságokban publikált, s már 1966 májusában interjút készített a szintén katolikus lapokban publikáló Pilinszky Jánossal. Occhetto többször járt Magyarországon, s megismerkedett Ország Lili művészetével is, ami annyira megnyerte a tetszését, hogy a továbbiakban mindent megtett azért, hogy Lilinek Olaszországban kiállítása legyen. Occhetto a jelen kötet számára megfogalmazott visszaemlékezésében leírja, hogyan szervezte meg a római Galleria del Babuino-beli tárlatot 1969 áprilisában, ami nagyon jól sikerült, s Lili sok képet el is adott. A későbbiekben is tartották a kapcsolatot, erről a kötetben több levél is tanúskodik.

az egyik legérdekesebb, feldolgozásra váró kapcsolat Valerio Occhetto olasz újságíróval alakult ki

¶ Ország Lili az idők során több külföldi kultúrdiplomatával került kapcsolatba, közülük tartozott a francia André Padoux, aki képet is vett tőle, vagy az izraeli David Giladi, aki első egyéni tárlatát szervezte meg Izraelben. Ugyancsak fontos szerepet töltött be Lili életében a torinói Paolo Santarcangeli, aki a művész lelkéhez közel álló témákkal foglalkozott (a betűk mágiája, labirintusok), írásai nagy hatást gyakoroltak a festészetére (479. levél).

fontos szerepet töltött be Lili életében a torinói Paolo Santarcangeli, aki a művész lelkéhez közel álló témákkal foglalkozott

¶ A magyar gyűjtők közül az elsők közé Rác István tartozott, akivel személyes barátsága alakult ki, s aki már igen korán vásárolt tőle. A másik Kolozsváry Ernő és felesége volt, akikkel hosszú ideig levelezett, Kolozsváryval olykor a képein vitatkozott, feleségével szintén szoros barátságba került, együtt utaztak, rengeteget beszélgettek.

¶ A kapcsolatok száma végtelen, s szinte mindegyik barátság kifejeződött vásárlásban vagy komolyabb gyűjtésben, kiállításrendezésben, előadásokban. Minderől számot ad a kötet, amelynek információanyagából csak egy igen kis részt tudtam itt bemutatni. A kötetben közölt adatok még további feldolgozásra várnak, hogy mielőbb beépüljenek a magyar művészettörténet szerves egészébe.

Passuth Krisztina

Kinyílik egy új világ.

Marco Ricci műhelye: *Bushy Park lát képe szökőkúttal*. 1715 (részlet) olaj, vászon, 150,4 x 248,0 cm
Royal Collection Trust / © Her Majesty Queen Elizabeth II

Ajándékozz

ARTMAGAZIN

előfizetést!

10 lapszám, 20% kedvezménnyel, 7900 Ft
elofizetes@artmagazin.hu

A bécsi Hofbibliothek dísztermének Daniel Gran által készített mennyezetfreskója, 1726–1730

ILLUSZTRÁLÁS, MEGGYŐZÉS, SZOLGÁLAT

Bibliotheken, Dekor (17.–19. Jahrhundert). Szerkesztette: Frédéric Barbier, István Monok, Andrea De Pasqule) Bibliothek der Ungarischen Akademie der Wissenschaften, Biblioteca Nazionale Centrale di Roma, Éditions des Cendres, 2016

IA kötet egy sorozat második kiadványaként jelent meg, az elsőnek a strasbourgi könyvtárak története a témája. A könyvtárosok világnapján írom e sorokat, és mind a világnap, mind a kötet arra emlékeztet, milyen fontosak voltak és maradtak (még mindig) a könyvtárak életünkben. A tizenöt, francia, német és olasz nyelven íródott tanulmány szerzői között magyar kutatók, szakemberek is vannak, és ennek megfelelően magyar témák, magyarországi könyvtárak. De a témaválasztást nem elsősorban a földrajzi szempontok vezérelték, sokkal inkább a könyvtárak szerepe, azok belső díszítése, illetve annak eszmei alapja, háttere, különös tekintettel a könyvtárak alapítóira és működtetőire. Ahogy Frédéric Barbier tanulmányának címe kitűnően összefoglalja: az illusztrálás, meggyőzés, szolgálat hármasa jellemezte a belső dekorációk kialakítását. Az antikvitás mintáinak szerepe, antik szerzők műveinek felidézése és képpé formálása a reneszánsz könyvtárak fő jellegzetessége volt, itt a tanulmány utal I. Mátyás király bibliotékájára is. Az ellenreformáció idején kialakuló ikonográfia később hosszú időre meghatározta a könyvtárak belső díszítését, egyúttal a tudás és a műveltség fejlesztését szolgáló intézményt megmutatva.

az illusztrálás,
meggyőzés,
szolgálat hármasa
jellemzte
a belső dekorációk
kialakítását

IElmar Mittler tanulmánya a művészet vagy propaganda kérdést feltéve vizsgálja évszázadok könyvtár-dekorációját. A Biblioteca Apostolica Vaticana falképei az antik szerzők bemutatásánál az antikvitás konkrét előzményeihez nyúlnak vissza, a humanizmus és kereszténység harmóniájának csúcspontját írása szerint Raffaello Stanza della Segnatura-beli falképei jelentik. A könyvtárak freskói természetesen a megrendelők szándéka szerinti programmal készültek, a megrendelő és persze a használó céljaihoz alkalmazkodva. A Habsburg Birodalom jelentős egyházi központjainak könyvtárai – Göttweig, Melk, St. Florian kolostoregyütteseinek részeként – nagyméretű allegorikus mennyezetképeken fogalmaztak meg olyan tartalmakat, amelyek mind a könyvtárakban őrzött

a könyvtárak freskói
természetesen
a megrendelők
szándéka szerinti
programmal
készültek

A tizenöt, francia, német és olasz nyelven íródott tanulmány szerzői között magyar kutatók, szakemberek is vannak, és ennek megfelelően magyar témák, magyarországi könyvtárak.

Kracker János Lukács: A tridenti zsinat. Az egri Főegyházmegyei Könyvtár nagytermének mennyezetfreskója, 1778

Kracker János Lukács: *A tridentini zsinat*. Az egri Főegyházmegyei Könyvtár nagytermének mennyezetfreskója, 1778

Az ellenreformáció idején kialakuló ikonográfia később hosszú időre meghatározta a könyvtárak belső díszítését, egyúttal a tudás és a műveltség fejlesztését szolgáló intézményt megmutatva.

művekhez, mind az egyházhoz és az uralkodóhoz szorosan kötődtek. Paul Trogernek az isteni bölcsességet (Melk, bencés apátság könyvtára) vagy Bartholomeo Altomonte Erény és Tudás házasságát ábrázoló mennyezetfreskója (St. Florian) a barokk illuzionisztikus falképek legszebb példái közé tartoznak, Cesare Ripa 1593-as kézikönyvének (*Iconologia*) előírásait és mintáit követve. Az admonti bencés apátság 1775–76-ban szintén Altomonte által készített mennyezetfreskóinak megrendelője Matthäus Offner apát, Mária Terézia tanácsadója volt. A kupola ábrázolásainak témája a Sapientia Divina, az isteni bölcsesség volt, az egyházatyák és próféták alakjaitól körülveve, míg a hat oldalkupolán a tudományok és művészetek fejlődését bemutató kompozíciók láthatók. A teljes koncepció a felvilágosodás eszméit tükrözi, és ez nem állt távol az uralkodói akarattól, de a megrendelő szándékától sem.

a teljes koncepció a felvilágosodás eszméit tükrözi, és ez nem állt távol az uralkodói akarattól, de a megrendelő szándékától sem

¶ Az egri Főegyházmegeyi Könyvtár nagytermének mennyezetképe, Johan Lucas Kracker műve 1778-ban készült el, a megrendelő, Eszterházy Károly püspök elképzeléseit tükrözve, aki történeti hűséget várt el a téma megjelenítésében. A kompozíció viszonylag statikus és hagyományos figurális része mellett meglepő a gotizáló, illuzionisztikus épületábrázolás, a valójában a látványnál jóval laposabb mennyezeti tér érzékeltetése, amelyre Kazinczy Ferenc leírása szerint Franz Anton Maulbertsch azt mondta volna, ilyet ő nem tud. A megállapítás annyiban igaz, hogy ez már egy új stílus, a 18. század második felében, a század vége felé egyre nagyobb teret nyerő romantika ízlését jelzi előre, és valójában igen kevésbé idézte az elvárt történeti hűség szerint a tridenti (trentói) Sta Maria Maggiore, a zsinati helyszín reneszánsz architektúráját.

¶ Az Osztrák Nemzeti Könyvtár, a korábbi Hofbibliothek díszterme önálló tanulmány tárgya, nem véletlenül. Joseph Emanuel Fischer von Erlach irányította az apja, Johann Bernhard Fischer von Erlach által tervezett épület kivitelezését 1723 és 1726 között. Az építkezés befejeztével kezdte el a díszterem falkép-dekorációjának megfestését Daniel Gran, és 1730-ban fejezte be. A kupola felületét VI. Károly apoteózisa díszíti, az oldalszárnyak falfelületein a háború és béke allegorikus jelenetei láthatók. Az uralkodó erényeit és a birodalom gazdagságát bemutató bonyolult allegorikus kompozíció programját Conrad Adolph von Albrecht dolgozta ki. Az udvari tudós programleírását tartalmazó kötet ma is

az uralkodó erényeit és a birodalom gazdagságát bemutató bonyolult allegorikus kompozíció

a könyvtár gyűjteményében található. Aurora, a Hajnal alakja jelzi a napfelkel-
tét, amelyet az uralkodó megjelenése jelez, a két legfontosabb uralkodói erényt,
az erőt és bölcsességet szimbolizáló Apolló és Hercules által tartott portróját
a felkelő nap sugarai világítják meg. A falképegyüttes bonyolult utalásainak
szövevényes rendszere itt is Cesare Ripa *Iconológiáját* használja kézikönyvként,
az uralkodó mint a tudomány és művészet támogatója, „Hercules Musarum”
főszereplésével.

a profán közönség
feltűnése
új ikonográfia
alkalmazásával
járt együtt

¶ A Habsburg Birodalom kolostori könyvtárainak felképekorációin megjelenő
új motívumok Andreas Gamerith írása szerint a látogatói-használói kör kibő-
vülésével magyarázhatók – a profán közönség feltűnése új ikonográfia alkal-
mazásával járt együtt.

¶ Mennyiben volt ez hasonló, illetve milyen elemek tértek el a birodalmi hagyomá-
nyoktól a csehországi egyházi intézmények könyvtáraiban? Michaela Seferisov-
vá Loudová tanulmánya a vidéki és prágai könyvtár-dekorációk elemzésével ér-
zékelteni, a hasonló elemek nyilvánvalóan ugyanazon forrás használata révén
jelentek meg a freskókon, de sok egyéni változat gazdagította a képet, a felvilá-
gosodás eszméinek megjelenése pedig a cseh kolostori könyvtárak falképprog-
ramjában is hozott változásokat.

¶ Serfőző Szabolcs a közép-európai pálos rendi könyvtárak dekorációjával foglalko-
zik. Az 1693-ban alapított pesti pálos kolostor egy ideig a Magyar Nemzeti Mú-
zeum kiállítóhelyeként is működött, az 1765-ben kialakított könyvtár ugyan-
azon évben festett mennyezetképe a tudományok allegorikus ábrázolása.

¶ Częstochowa-Jasna Góra középkori eredetű pálos kolostorának könyvtára 1736-
ban épült, kifestése két évvel későbbi, és a már jól ismert és gyakran előfordu-
ló témát, a Divina Sapientia ábrázolást találhatjuk itt is, az isteni és emberi böl-
csesség, Fides és Ratio kapcsolatát, Aquinói Szent Tamás *Summa Theologiae*
című műve alapján.

¶ A pálos kolostorok résztémája mellett a magyarországi barokk könyvtárak de-
korációjáról összefoglaló tanulmány is készült. Jászó premontrei prépostságá-
nak freskói a bécsi Hofbibliothek programját utánozzák, mint sok más egyházi
könyvtár-dekoráció. A Johann Lukas Kracker által készített falképek egyik leg-
szébb részlete az apátság újjáépítésének apoteózisa a könyvtár mennyezetén.

*A kötet tanulmányai a 19. századdal zárulnak, és itt már
jól érzékelhetők azok a radikális ikonográfiai változások,
amelyek során az egyházi témák helyett a profán,
mondhatnánk szakmai tematika jelenik meg.*

Párizs, Bibliothèque Mazarine. Henri Scott rézkarca, 1870-es évek

A bécsi Hofbibliothek dísztermének Daniel Gran által készített mennyezetfreskója, 1726–1730, részlet

A püspöki központok – Sümeg, Eger, Kalocsa, Szombathely, Pécs, Marosvásárhely, Pannonhalma – könyvtárainak freskóin a megrendelők portréi mellett az antik szerzők és tudósok is megjelennek, közöttük olyan kortársak képei is, mint Isaac Newton.

a tudományok
és művészetek
allegóriái mellett
az erényekéi is
megjelennek

¶ A viszonylag kevés 18. századi kastélykönyvtár közül a sárvári programja idézi a bécsi példát, Joseph Ignaz Milldorfernek a Szlucha György gróf, udvari tanácsos, kamarás könyvtárában és olvasókabinetjében található falképein a tudományok és művészetek allegóriái mellett az erényekéi is megjelennek.

¶ Eger témája még egy tanulmányban feltűnik: Jernyei-Kiss János a Líceum dísztermének Franz Sigrist által készített, a négy fakultást ábrázoló mennyezetképének újszerűségéről ír, annak forrásait is feltárva. A gyulafehérvári Batthyáneum, a Bibliotheca Batthyaniana könyvtár és tudományos gyűjtemény ikonográfiai programjának rekonstrukciója Doina Hendre Bíró hiánypótló munkája.

¶ A mai Palais de l'Institut de France épületében található Mazarine Könyvtár a nápolyi születésű bíboros személyes könyvgyűjteményét őrizte palotájában. Az európai uralkodók és hírességek által látogatott könyvtár mintaként szolgált számos helyen, mind gyűjteménye, mind pedig belsőépítészeti kialakítása vonatkozásában. Egy újfajta szempontú feldolgozás a Francesco Borromini által tervezett könyvtárak bemutatása. Borromini sajátosan egyedi építészeti megoldásai ezen a területen is megfigyelhetők.

a könyvekkel,
könyvkészítéssel
kapcsolatos
technikai újítások,
illetve maguk
az újítók
ábrázolásai
láthatók

¶ A kötet tanulmányai a 19. századdal zárulnak, és itt már jól érzékelhetők azok a radikális ikonográfiai változások, amelyek során az egyházi témák helyett a profán, mondhatnánk szakmai tematika jelenik meg. A torinói királyi könyvtárban például az uralkodók, erények, tudományágak allegóriái helyett a könyvekkel, könyvkészítéssel kapcsolatos technikai újítások, illetve maguk az újítók ábrázolásai láthatók.

¶ A 19. századi közkönyvtárak legfontosabb elemei az olvasótermek voltak, ezekből is remek válogatást kapunk, közöttük van Jože Plečniknek, a prágai vár újjáépítőjének műve, a ljubljanei Nemzeti és Egyetemi Könyvtár különleges szépségű, hatalmas csarnoka.

¶ A kötetet lezáró összefoglaló tanulmány zárszava után megfogalmazhatjuk saját egyéni konklúzióinkat: olyan könyv született, amely interdiszciplináris jellegével, régóta nélkülözött feldolgozásaival nagyon sokat ad számos tudományág művelői mellett a „csupán” érdeklődő olvasó számára is. Nem mellékes, hogy nemcsak tartalmilag, hanem külsejében is.

Basics Beatrix

WORK

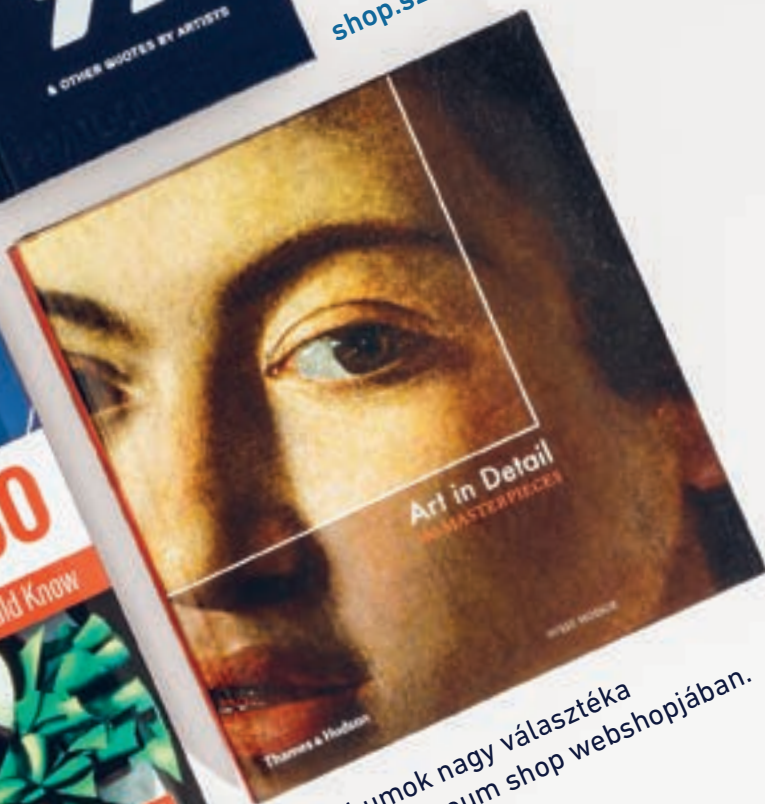
edited by Angela Leighton

“
ART IS THE HIGHEST
FORM OF HOPE
”

A OTHER QUOTES BY ARTISTS

SZÉP.MŰVÉSZET
shop.szepmuveszeti.hu

A legfrissebb művészeti könyvek és albumok nagy választéka
a Magyar Nemzeti Galéria boltjában és a Múzeum shop webshopjában.

